

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 37 (2025)
ISSN 2028-2677, s. 91-110
DOI: 10.37055/sbn/209199

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 37 (2025)
ISSN 2028-2677, pp. 91-110
DOI: 10.37055/sbn/209199

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

ROZWAŻANIA NAD RELACJAMI POMIĘDZY DYSCYPLINĄ NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE A PEDAGOGIKĄ

REFLECTIONS ON THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE DISCIPLINE OF SECURITY SCIENCES AND PEDAGOGY

Krzysztof Włodzimierz KLIMEK

*Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie
ORCID: 0000-0002-1554-4604*

Abstrakt. Problemami bezpieczeństwa i występującymi jego zagrożeniami w różnym zakresie zajmuje się wiele dyscyplin naukowych, a każda z nich inaczej określa przedmiot swojego zainteresowania oraz metodologię poznania i opisanie różnych aspektów bezpieczeństwa. W niniejszym opracowaniu zajmiemy się dwiema z nich: naukami o bezpieczeństwie i pedagogiką, które ułożone są w dziedzinie nauk społecznych i zajmują się - każda na swój sposób - problemami bezpieczeństwa. Stąd też przedmiotem podjętych rozważań naukowych uczyniono związki zachodzące między naukami o bezpieczeństwie a pedagogiką, a cel niniejszego artykułu odnosi się do ukazania wspólnych obszarów i kategorii łączących obydwie nauki - czyli bezpieczeństwa i edukacji. Rozważania i analizy zaprezentowane w tekście stanowią próbę znalezienia odpowiedzi na następujące pytanie: Jakie wzajemne relacje zachodzą między naukami o bezpieczeństwie a pedagogiką? Odpowiedź na tak sformułowany problem, w oparciu o źródła naukowe i doświadczenie w pracy pedagogicznej, zawrzeć można w przyjętej tezie, która zakłada, że elementami wspólnymi (łączącymi) obydwie nauki jest ich przynależność do dziedziny nauk społecznych (a więc i taki sam przedmiot zainteresowań - człowiek i jego miejsce w społeczeństwie) oraz bezpieczeństwo i edukacja jako kategorie wspólne tych nauk. Wyjaśnieniu przedstawionego problemu badawczego i weryfikacji postawionej tezy posłużyła krytyczna analiza różnych opracowań i publikacji naukowych, przede wszystkim z zakresu nauk o bezpieczeństwie, pedagogiki i edukacji dla bezpieczeństwa. Należy odnotować również, że wśród zastosowanych metod znalazły się także: synteza, porównanie i wnioskowanie. Rezultaty dociekań badawczych zawierają się w poszczególnych częściach opracowania, w których kolejno: dokonano charakterystyki nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki w aspekcie przynależności obydwu nauk do dziedziny nauk społecznych oraz wyeksponowaniu i opisano kategorie wspólne, łączące te nauki (czyli bezpieczeństwo i edukację), w takim zakresie, który dotyczy właśnie edukacji dla bezpieczeństwa i pedagogiki bezpieczeństwa.

Abstract: Many scientific disciplines address security issues and the threats they pose to varying degrees, each with its own distinct focus and methodology for understanding and describing various aspects of security. This paper will focus on two of these disciplines: security sciences and pedagogy, which are

situated within the social sciences and address security issues in their own way. Therefore, the subject of this research is the relationship between security sciences and pedagogy, and the aim of this article is to demonstrate the common areas and categories connecting both disciplines – security and education. The considerations and analyses presented in this text attempt to answer the following question: What are the interrelationships between security sciences and pedagogy? The answer to this formulated problem, based on scientific sources and pedagogical experience, can be contained in the adopted thesis, which assumes that the common elements (connecting) both disciplines are their affiliation with the social sciences (and therefore the same subject of interest – humans and their place in society), as well as security and education as common categories of these disciplines. The presented research problem and verification of the thesis were clarified through a critical analysis of various studies and scientific publications, primarily in the fields of security sciences, pedagogy, and education for security. It should also be noted that the methods employed also included synthesis, comparison, and inference. The results of the research are contained in the individual sections of the study, which, in turn, characterize security sciences and pedagogy in terms of their affiliation with the social sciences, and highlight and describe the common categories connecting these disciplines (i.e., security and education), to the extent that concerns education for security and education for security.

Słowa kluczowe: nauki o bezpieczeństwie, bezpieczeństwo, pedagogika, pedagogika bezpieczeństwa, edukacja dla bezpieczeństwa.

Keywords: security science, security, pedagogy, security pedagogy, education for security.

Wprowadzenie

Związki między poszczególnymi naukami (dyscyplinami naukowymi) rozpatrujemy ze względu na elementy (obszary) wspólne łączące przedmiot zainteresowań (obszar badawczy) każdej z nauk. Jeśli chodzi o nauki o bezpieczeństwie i pedagogikę, to związek ten wynika z faktu przynależności tych nauk do grupy nauk społecznych, a co za tym idzie – mamy w obydwu przypadkach wspólny obszar (i przedmiot badań): jest nim człowiek (jako podmiot) i jego życie (funkcjonowanie) społeczne.

Problemami bezpieczeństwa i występującymi jego zagrożeniami w różnym zakresie zajmuje się wiele dyscyplin naukowych, a każda z nich na własne potrzeby ujmuje i definiuje bezpieczeństwo, każda z nich inaczej określa przedmiot swojego zainteresowania. Pedagogika jest nauką, która nie definiuje bezpieczeństwa, ale jej zainteresowania skupione są na teorii i praktyce edukacyjnej na rzecz bezpieczeństwa. Można z całą stanowczością stwierdzić, że edukacja i bezpieczeństwo to pojęcia, które współcześnie powinny towarzyszyć wszystkim formom aktywności człowieka. Stąd podjęta w niniejszym artykule próba powiązania na bazie tych pojęć – w ramach nauk społecznych – nauk o bezpieczeństwie z pedagogiką. Rozwój nauki prowadzi do wzrostu wzajemnych zależności między dyscyplinami, a przecież zarówno nauki o bezpieczeństwie, jak i pedagogika rozpatrują różnorodne problemy życia ludzi i ich bezpieczeństwa. Zatem, mamy próbę spojrzenia, przez pryzmat teorii pedagogicznej, na szeroki wachlarz wyzwań cywilizacyjnych i zagrożeń bezpieczeństwa w bliższym i dalszym otoczeniu człowieka.

Takiemu ujęciu przedstawionych problemów przyporządkowano układ treści opracowania, w którym – kolejno – rozpatrywane będą zagadnienia dotyczące: po pierwsze - opisu nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki w aspekcie przynależności obydwu nauk do dziedziny nauk społecznych (i wspólnego podmiotu zainteresowań, jakim jest człowiek i jego funkcjonowanie w społeczeństwie), po drugie – ustaleniu cech wspólnych, łączących bezpieczeństwo i edukację, w takim zakresie, który dotyczy właśnie edukacji dla bezpieczeństwa i pedagogiki bezpieczeństwa (ujmowanej jako subdyscyplina pedagogiki).

Weryfikacja literatury

Analiza publikacji naukowych dotyczących tematu niniejszego artykułu prowadzona będzie w odniesieniu do nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki. Za podstawę przyjęto określenie podstawowych kategorii pojęciowych i przedstawienie ich definicji obowiązujących w ramach obydwu rozpatrywanych nauk. Chodzi o to, by w oparciu o poczynione ustalenia podjąć próbę powiązania nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki, czyli znalezienia wspólnych obszarów i kategorii, które przełożą się na praktykę edukacyjną.

Jeśli chodzi o literaturę z dziedziny nauk o bezpieczeństwie, to punkt wyjściowy prowadzonych analiz stanowiły publikacje takich autorów, jak: Andrzej Czupryński, Bernard Wiśniewski, Jacek Zboina (Czupryński, Wiśniewski, Zboina, 2017), Juliusz Piwowarski (Piwowarski 2017; 2023), Tomasz Pawłuszko (Pawłuszko, 2020), czy Andrzej Misiuk (Misiuk, 2018). Rozważania w większości przypadków dotyczyły takich problemów, jak: interpretacja pojęcia bezpieczeństwo, postrzegania przedmiotu badań bezpieczeństwa oraz stosowanych metod, technik i narzędzi w badaniach bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo jest stanem i złożonym procesem rzeczywistości społecznej, obejmującym wszelkie sfery życia społecznego, co sugeruje, że zasadne jest, aby jego przedmiot badań postrzegać w ujęciu mono- inter- multi- i transdyscyplinarnym. Analiza bezpieczeństwa z punktu widzenia różnych obszarów wiedzy i dziedzin oraz dyscyplin nauki wymaga wielowymiarowego podejścia, a stanowi o tym - co jest podkreślane w wielu opracowaniach – fakt, że bezpieczeństwo cechuje się dużą zmiennością ze względu na podmiot bezpieczeństwa. O zainteresowaniu nauk społecznych fenomenem bezpieczeństwem piszą autorzy monografii „Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)” (Jarmoszko, Kalita, Maciejewski, 2016). Rozpatrywane są w niej teoretyczne koncepcje bezpieczeństwa w naukach społecznych, np. filozofia bezpieczeństwa, socjologia bezpieczeństwa, antropologia społeczeństwa. Podstawę stanowi tutaj dogłębna analiza pojęcia bezpieczeństwa, rozpatrywanego jako potrzeba, wartość i dobro społeczne.

Również J. Piwowarski wskazuje nurty nauki łączące się z nurtem kultury bezpieczeństwa, m.in. filozofię bezpieczeństwa, aksjologię bezpieczeństwa,

antropologię, socjologię, pedagogikę bezpieczeństwa i teorię bezpieczeństwa. Z kolei A. Misiuk w swoim tekście przedstawia wiele obszarów badawczych, jak też i korelacje poszczególnych dyscyplin naukowych z problematyką bezpieczeństwa (wewnętrznego i zewnętrznego). Zdaniem autora, naturę zjawiska bezpieczeństwa należy współcześnie rozpatrywać na trzech poziomach: bezpieczeństwo jednostki, bezpieczeństwo struktur społecznych (w tym państwa) oraz bezpieczeństwo międzynarodowe. Ponadto, dyscyplina ta powinna się zajmować także analizą zjawisk i procesów społecznych, mających wpływ na poziom bezpieczeństwa oraz ich uwarunkowaniami i konsekwencjami.

Konkludując, we wszystkich opracowaniach bardzo wyraźnie i szczegółowo opisywane jest pojęcie bezpieczeństwa (łącznie przeważnie z kwestią zagrożeń), jak i prezentowane są wymiary i typy bezpieczeństwa. Takie pojmowanie istoty bezpieczeństwa wynika ze współczesnych uwarunkowań współczesnego świata, które powodują, że bezpieczeństwo traktowane jest jako najważniejsza wartość człowieka XXI wieku. Po drugie, większość autorów zwraca uwagę na to, że obszar nauk o bezpieczeństwie jest bardzo szeroki, zróżnicowany i wielowarstwowy. Dodać do tego należy jeszcze rozpatrywanie problematyki bezpieczeństwa w wymiarze międzynarodowym i narodowym oraz jednostkowo-osobowym i społecznym. W niniejszych rozważaniach najbardziej interesować nas będzie bezpieczeństwo jako stan podmiotu i zagrożenia wobec tego podmiotu (ich źródła, charakter i rodzaje).

Charakterystykę pedagogiki jako teoretyczno-praktycznej nauki o edukacji oparto o analizę opracowań wybitnych pedagogów. Przy definiowaniu pedagogiki i przedmiotu jej zainteresowań wykorzystano przede wszystkim prace Stefana Kunowskiego „Podstawy współczesnej pedagogiki” (Kunowski, 1997) i podręcznik akademicki „Pedagogika” pod red. Zbigniewa Kwiecińskiego i Bogusława Śliwerskiego (Kwieciński, Śliwerski, 2005). Pozycje te w pełni gwarantują wyjaśnienie podstawowych i najważniejszych kwestii w tym względzie. Szczególnie, jeśli chodzi o definiowanie pedagogiki i charakterystykę przedmiotu jej zainteresowania i badań (w tym metodologię badań).

Jeśli zaś chodzi o artykuły naukowe, dotyczące problematyki pedagogiki i jej współczesnych uwarunkowań oraz naukowych dylematów, to warto zwrócić uwagę na rozważania takich autorów, jak np. Stanisław Palka (Palka, 1995), Kazimierz Przyszczypkowski (Przyszczypkowski, 2009), Waldemar Furmanek (Furmanek, 2013), Agata Cudowska (Cudowska, 2010), Piotr Mazur (Mazur, 2008). Uogólniając, można stwierdzić, że wspólne spojrzenie wspomnianych autorów dotyczy kontekstu funkcjonowania i rozwoju współczesnej pedagogiki, który odnosi się najważniejszych trendów stanowiących o przemianach współczesnego świata. Zwraca się przy tym uwagę na różnego rodzaju zagrożenia i niepokoje społeczne. Rozważania koncentrują się również wokół wzajemnych powiązań pedagogiki z innymi naukami: filozoficznymi, psychologicznymi, socjologicznymi, przyrodniczymi, medycznymi, naukami o kulturze, teologią itp. Rozpatrując specyfikę współczesnej

pedagogiki należy mieć na uwadze kontekst innych nauk, w tym humanistycznych i społecznych – jest to istotne w poszukiwaniu jej tożsamości. Warto podkreślić jeszcze przypisywanie szczególnej uwagi i znaczenie przypisywanego wartościom (na ogół docenianych w pedagogice i w procesach edukacji). Głównie zaś chodzi o system wartości współczesnego człowieka, uwikłanego w przemiany cywilizacyjne, generujące wiele nowych problemów koniecznych do uwzględnienia w badaniach i analizach pedagogicznych.

Wracając jeszcze do wzajemnych relacji pedagogiki z innymi naukami, warto zwrócić jeszcze uwagę na rozprawy z naukoznawstwa pedagogicznego i w naukach społecznych. Pierwsza z nich to praca p.t.: „Interdyscyplinarność i transdyscyplinarność pedagogiki – wymiar teoretyczny i praktyczny” (Włodarczyk, Żłobicki, 2011), w której poszczególni autorzy (Krystyna Duraj-Nowakowa, Marta Kowalczyk-Walędziak czy Dorota Thel) prezentują przejawy inter- i transdyscyplinarności w pedagogice. Zwracają oni uwagę, że pedagogika – zarówno w teorii, jak i w praktyce – powinna przekraczać własne granice, korzystać obligatoryjnie z dorobku innych nauk przy opisie i rozumieniu otaczającej nas rzeczywistości. Z kolei w opracowaniu dotyczącym metodologii w pedagogice (Piekarski, Urbaniak-Zajac, Szmidt, 2010), prezentowane są teksty eksponujące istotę wiedzy pedagogicznej oraz problemy związane z jej kształtowaniem w ramach istniejących orientacji metodologicznych, jak również w kontekście dostrzeganych uwarunkowań społeczno-kulturowych odzwierciedlających się w praktyce badawczej pedagoga. Materiały autorstwa S. Palki, Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej, Mariana Nowaka, Krzysztofa Rubachy) odnosiły się do koncepcji wiedzy pedagogicznej, właściwej całości dyscypliny jaką jest pedagogika.

Publikacje z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa, których wiele wykorzystano w artykule, wyczerpująco ukazują i opisują jej znaczenie i uwarunkowania. Przywołać należy tutaj przede wszystkim te autorstwa Andrzeja Pieczywoka (Pieczywok, 2012; 2015a; 2015b; 2018; 2019) który rozpatruje i analizuje różne obszary i aspekty współczesnej edukacji dla bezpieczeństwa: bezpieczeństwo jako wartość edukacyjną i badawczą, bezpieczeństwo jako problem edukacyjny i bezpieczeństwo człowieka wobec zagrożeń i wyzwań współczesności. To także monografie i artykuły naukowe innych autorów, obszernie przedstawiające istotę i uwarunkowania bezpieczeństwa w kontekście edukacyjnym.

Metodyka badań

Przedmiotem podjętych rozważań naukowych uczyniono związki zachodzące między naukami o bezpieczeństwie a pedagogiką, a cel niniejszego artykułu odnosi się do ukazania wspólnych obszarów i kategorii łączących obydwie nauki – czyli bezpieczeństwa i edukacji. Podjęte rozważania i analizy zaprezentowane

w tekście stanowią próbę znalezienia odpowiedzi na następujące pytanie: Jakie wzajemne relacje zachodzą między naukami o bezpieczeństwie a pedagogiką? Odpowiedź na tak sformułowany problem, w oparciu o źródła naukowe i doświadczenie w pracy pedagogicznej, zawrzeć można w przyjętej tezie, która zakłada, że elementami wspólnymi (łączącymi) obydwie nauki jest ich przynależność do dziedziny nauk społecznych (a więc i taki sam przedmiot zainteresowań – człowiek i jego miejsce w społeczeństwie) oraz bezpieczeństwo i edukacja jako kategorie wspólne tych nauk. Wyjaśnieniu przedstawionego problemu badawczego i weryfikacji postawionej tezy posłużyła krytyczna analiza różnych opracowań i publikacji naukowych. Podstawę stanowi w tym przypadku interdyscyplinarna literatura zwarta i ciągła (artykuły naukowe) z zakresu takich dyscyplin (i subdyscyplin) naukowych, jak: nauki społeczne, nauki o bezpieczeństwie, pedagogika, pedagogika bezpieczeństwa i edukacja dla bezpieczeństwa. Należy odnotować również, że wśród zastosowanych metod znalazły się także: synteza, porównanie i wnioskowanie.

Analiza literatury pozwoliła na wyjaśnienie podstawowych pojęć i zarysowanie teoretycznych podstaw podjętego tematu, w oparciu o poglądy prezentowane przez specjalistów z zakresu nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki. Skupiono się przede wszystkim na pracach naukowych powstających w ośrodkach akademickich i naukowych, związanych bezpośrednio z interesującymi nas dyscyplinami. Podkreślić należy, że zastosowano systematyczny przegląd literatury, który oparto na jasno określonych kryteriach wyszukiwania, selekcji i analizy źródeł, to znaczy ukierunkowany na źródła opisujące przedmiot i zadania nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki oraz wyjaśniające kluczowe terminy (pojęcia) tych nauk – czyli bezpieczeństwo i edukację. W szczególności chodziło zaś o połączenie tych dwóch kategorii i przełożenie tego na teorię i praktykę edukacyjną w dziedzinie bezpieczeństwa. Warto wspomnieć w tym miejscu jeszcze o metodzie selekcji źródeł, dokonanej zgodnie z powyżej przyjętymi kryteriami.

Na podstawie wyników uzyskanych w trakcie systematycznej analizy literatury, przeprowadzono syntezę, polegającą na zestawieniu wszystkich wyodrębnionych problemów i pojęć oraz ustalenie powiązań między nimi. Można to ująć w postaci schematu: nauki o bezpieczeństwie – bezpieczeństwo – człowiek (jako istota społeczna) – edukacja – pedagogika. Człowiek, jego bezpieczeństwo i edukacja w tym zakresie, stanowi podmiot i przedmiot zainteresowań obydwu tych dyscyplin naukowych.

Porównanie, jako kolejna metoda, umożliwiła - w oparciu o wyeksponowane w ramach poprzednich metod pojęcia i kategorie – ustalenie powiązań i wzajemnych relacji między nimi.

Na koniec, wnioskowanie przez analogię, zakładające istnienie podobieństw i cech wspólnych w ramach nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki, dające podstawę do sformułowania wniosków, że faktycznie, te dwie zasadnicze kategorie

– bezpieczeństwo i edukacja – stanowią łącznik między tymi obszarami wiedzy w wymiarze teoretycznym, i które znajdują odzwierciedlenie nie tylko w praktyce edukacyjnej, ale także i naukowej.

Społeczny charakter nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki – rozważania o interdyscyplinarności w naukach społecznych

Nauki społeczne to bardzo ważna i duża część nauki. Wyodrębniły się one z filozofii, źródła wszelkich nauk. Podział nauk społecznych pogłębił się w XIX wieku. Nastąpiło wtedy wydzielanie poszczególnych dyscyplin, określenie ich podstaw metodologicznych, formułowanie programów badawczych itp. Można powiedzieć, że poszczególne nauki społeczne rozpoczęły wtedy budowanie swojej tożsamości naukowej (Wilkin, 2012, s. 17).

Nauki społeczne badają miejsce człowieka w społeczeństwie, relacje jakie zawiera oraz problemy, z którymi się zmagają. Człowiek jest istotą społeczną, przez co jego rozwój jest nierozzerwalnie związany ze społeczeństwem, dzięki któremu realizowane są określone potrzeby. Kształtowana jest wiedza o świecie, poprzez interakcje ze społeczeństwem. Nauki społeczne wyjaśniają działania człowieka oraz badają wpływ otaczającego go środowiska (El Ghamari 2012, s. 17). W naukach społecznych obiektami badanymi są więc ludzie i ich zbiorowości. Badane są także przedmioty, którymi ludzie się interesują i wytwory ludzi (między innymi wytwory kultury symbolicznej, wyposażane w znaczenie). Naukowcy rozpatrują właściwości tych rozmaitych obiektów, a także relacje (związki) między ludźmi, zbiorowościami i innymi obiektami (Szynowski, 2014, s. 80).

Miejsce nauk społecznych w systemie nauki polskiej jest określone rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, na podstawie którego ustala się klasyfikację dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. W dziedzinie nauk społecznych wyodrębniono 12 dyscyplin naukowych, wśród których występują nauki o bezpieczeństwie i pedagogika (Rozporządzenie MNiSW, 2022, poz. 2202). Współczesne nauki społeczne badają zjawiska w metodyczny i interdyscyplinarny sposób. Po pierwsze, przedmiotem dociekań są dziś przekrojowe problemy, takie jak zaufanie, bezpieczeństwo, stabilność, rozwój, ubóstwo czy nierówność. Po drugie, do ich wyjaśnienia opracowywane są złożone systemy teorii, których ustalenia przekraczają zasoby jednej dyscypliny nauki (Pawłuszko, 2020, s. 10). W każdym z obszarów poznawczych poszukuje się i dąży do rozpoznawania poszczególnych fragmentów tej rzeczywistości, zgodnie z ich specyfiką. W naszym przypadku, zarówno nauki o bezpieczeństwie, jak i pedagogika wychodzą naprzeciw tym społecznym potrzebom poznawania otaczającej nas rzeczywistości.

Nauki społeczne z właściwych sobie pozycji podchodzą do problematyki bezpieczeństwa. Każda z nich sytuuje je w różnym miejscu swojego obszaru tematycznego,

przypisując różną wagę teoretyczną i merytoryczne znaczenie. Niektóre traktują problematykę bezpieczeństwa jako problematykę immanentną, stanowiącą niejako element merytorycznej osnowy (jak choćby politologia), inne tworzą subdyscypliny z dodatkiem „...bezpieczeństwa” w nazwie (jak filozofia, ekonomia, psychologia, socjologia czy antropologia) (Jarmoszko, Kalita, Maciejewski, 2016, s. 25). Nie możemy oczywiście zapominać o najważniejszej, z punktu widzenia naszych rozważań, nauce jaką jest pedagogika i rozpatrywanie jej w kontekście wspomnianego powyżej dodatku „...bezpieczeństwa”.

Studia nad problematyką bezpieczeństwa do niedawna stanowiły przedmiot poznania różnych dziedzin nauki, takich jak nauki humanistyczne czy nauki społeczne oraz różnych dyscyplin naukowych. Przykładowo były to filozofia, nauki prawne z ich naukami pomocniczymi kryminologią i kryminalistyką, socjologia, psychologia, nauki polityczne, studia geopolityczne, strategiczne czy wreszcie nauki wojskowe lub nauki policyjne. (Piwowarski, 2023, s. 219). Nauki o bezpieczeństwie zostały wyodrębnione w polskiej klasyfikacji nauk jako dyscyplina naukowa, głównie na gruncie dorobku merytorycznego i metodologicznego byłych nauk wojskowych oraz nauk: o polityce, o zarządzaniu, o administracji, a także socjologii i historii (Czupryński, 2017a, s. 13-14). Ich celem było uporządkowanie – w kontekście z praktyką – aktywności środowisk naukowych i edukacyjnych. Jednakże zaraz po „ufORMALNIENIU” tej dyscypliny pojawiły się liczne uwagi oraz wątpliwości odnoszące się zarówno do jej domeny, jak i tożsamości (Lutostański, 2018, s. 10-11).

Nauki o bezpieczeństwie powinny zajmować się szeroko rozumianym fenomenem bezpieczeństwa jako zjawiska społecznego. Ich tożsamość dopiero się „wykuwa” w szerokim dyskursie społeczno-naukowym, gorących dyskusjach i polemikach środowisk akademickich, naukowych oraz środowisk praktycznie zaangażowanych w problemy bezpieczeństwa. Kwestię sporną stanowi przede wszystkim przedmiot zainteresowań – czym dokładnie mają się zajmować owe nauki. Możliwości zakreslenia tego obszaru póki co sytuują się na dość szerokim kontinuum od wszelkich problemów (przejawów) bezpieczeństwa po zawężenie go do kwestii szeroko rozumianych systemów bezpieczeństwa bądź też systemów ściśle określonych i zawężonych do systemu bezpieczeństwa narodowego (państwa) i systemu bezpieczeństwa międzynarodowego (Jarmoszko, Kalita, Maciejewski, 2016, s. 7), a także do prostych zdarzeń dotyczących jakości egzystencji pojedynczego człowieka (Lutostański, 2018, s. 14). A zatem dyscyplina ta powinna odnosić się do wartości trwania i rozwoju jednostek w społeczeństwie i mieć charakter nauki stosowanej, a więc społecznie użytecznej, ukierunkowanej na zmiany rzeczywistości społecznej (Gębczyńska, Zieliński, 2016, s. 30).

A. Czupryński uważa, że obiektem badań bezpieczeństwa jest materialny przedmiot lub jego pojęciowe metafory postrzegane zmysłami i umysłem, zidentyfikowane w jego obszarze. Należą do nich: a) określona rzeczywistość społeczna

bezpieczeństwa; b) zbiorowości i zbiory społeczne wchodzące w interakcje bezpieczeństwa; c) instytucje społeczne i relacje pomiędzy nimi w zakresie kształtowania bezpieczeństwa; d) procesy i zjawiska społeczne wpływające na bezpieczeństwo; e) systemy, podsystemy i ich elementy kreujące bezpieczeństwo (Czupryński, 2017b, s. 30). Zaś Marian Lutostański, wskazując na obszary (części) bezpieczeństwa szczególnie ważne dla życia i funkcjonowania oraz dla rozwoju tych podmiotów (czyli naród i jego państwo), odnosi je odpowiednio do ważnych obszarów aktywności organów władzy w państwie. W powiązaniu tych węzłowych elementów upatruje ponadto możliwość sprzężenia nauki z dydaktyką i praktyką, co pozwoli na to, że wiedza naukowa, płynąca z badań prowadzonych w wydzielonych częściach (obszarach) bezpieczeństwa, będzie mogła służyć narodowi i władzy do tworzenia organizacji zażegnywania zagrożeń (Lutostański, 2018, s. 18). I właśnie tutaj mamy wyeksponowany kontekst pedagogiczny, a konkretnie dydaktykę – jako teorię i praktykę nauczania i uczenia się – czyli procesów realizowanych w obszarze bezpieczeństwa wśród społeczeństwa.

Naukowcy zajmujący się problematyką bezpieczeństwa coraz wyraźniej uświadamiają sobie, że problemy bezpieczeństwa traktowane jako przedmiot badań mają charakter interdyscyplinarny i transdyscyplinarny. W związku z tym opisywanie, wyjaśnianie, ocenianie i przewidywanie zdarzeń (faktów), procesów i zjawisk w sferze bezpieczeństwa, a także, co bardzo ważne, projektowanie na tej podstawie struktur i podejmowanie działań służących zapewnieniu bezpieczeństwa, wymagają zastosowania w sposób systemowy wiedzy z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych. W tym celu niezbędna jest wiedza z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, w tym socjologii, psychologii, a także z zakresu nauk o zarządzaniu itp. (Gębczyńska, Zieliński, 2016, s.30). Wśród nauk, które mają związek z naukami o bezpieczeństwie wymienia się również filozofię, historię, nauki polityczne, politykę społeczną, geografę czy antropologię. Biorąc pod uwagę fakt, że rozwój nauki prowadzi do wzrostu powiązań między dyscyplinami naukowymi, szczególnie w sytuacji takiej, gdzie dwie dyscypliny ulokowane są w ramach tej samej dziedziny nauki, interesują nas obszary wspólne, mogące łączyć nauki o bezpieczeństwie i pedagogikę.

S. Jarmoszko opowiada się za szerokim ujęciem nauk o bezpieczeństwie. Tego fenomenu nie da się bowiem dokładnie zinterpretować i zrozumieć, bez kontekstów i odniesień, których dostarczają inne dyscypliny społeczne, podejmujące tematykę bezpieczeństwa z własnych, autonomicznych perspektyw, jak filozofia bezpieczeństwa, socjologia bezpieczeństwa, psychologia bezpieczeństwa, antropologia bezpieczeństwa, pedagogika bezpieczeństwa, ekonomia bezpieczeństwa i wiele innych (Jarmoszko, Kalita, Maciejewski, 2016, s. 20).

Druga z interesujących nas nauk, czyli pedagogika jest najogólniej rozumiana jako nauka o wychowaniu, będącą swoistą działalnością praktyczną, ale jednocześnie też teorią poszukującą istoty zjawisk i faktów występujących w wychowaniu – takie

ujęcia prezentują w swoich pracach m.in. Wincenty Okoń, Bogdan Suchodolski, Stefan Wołoszyn, S. Kunowski i inni. W. Okoń definiuje pedagogikę jako „(...) naukę o wychowaniu, której przedmiotem jest działalność wychowawcza mająca na celu wyposażenie całego społeczeństwa – a przede wszystkim młodego pokolenia – w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój” (Okoń, 1995, s. 207).

Pedagogika jest nauką o wychowaniu, kształceniu i samokształtowaniu człowieka w ciągu całego życia (Kunowski, 1997, s. 26). Obejmuje ona swoim zasięgiem poznawczym, zdaniem S. Palki, „oddziaływania bezpośrednie człowieka na człowieka (...), a więc działania dośrodkowe, jak i działania odśrodkowe, przejawiające się w samodzielnym trudzie wychowanka związanym z samowychowaniem, samokształceniem, samokształtowaniem” (Palka, 1995, s. 35). Pedagogika jako nauka ma za zadanie opisywać, wyjaśniać i rozumieć różne formy praktyki edukacyjnej. Natomiast Leksykon PWN pedagogikę określa jako „dziedzinę (dyscyplinę) nauki zajmującą się badaniem szeroko rozumianych procesów edukacyjnych oraz uwarunkowań dyskursu edukacyjnego” (Milerski, Śliwerski, 2000, s. 144).

Zatem – podsumowując ten krótki przegląd - pedagogika jako nauka o edukacji (wychowaniu i kształceniu), należy do nauk społecznych i zajmuje się rozwojem i zmianami mechanizmów wychowania oraz kształcenia na przestrzeni całego życia człowieka. I właśnie takie rozumienie pedagogiki stanowić będzie podstawę dalszych rozważań, w odniesieniu do problematyki bezpieczeństwa.

Specyfikę pedagogiki jako nauki konstruuje jej wzajemne powiązanie z innymi naukami: filozoficznymi, psychologicznymi, socjologicznymi, przyrodniczymi, medycznymi, naukami o kulturze, czy teologią. Współtworzy ją też fakt, że pedagogika jest nauką humanistyczną i społeczną zarazem, bada rozwój człowieka jako jednostki i jako członka społeczeństwa. Wspominano już o tym nieco wcześniej, przy opisywaniu pedagogiki jako dyscypliny w ramach nauk społecznych.

Rozpatrując związki pedagogiki z innymi naukami, K. Rubacha podkreśla, że ich spoiwem jest przedmiot badań pedagogicznych, który istnieje w kontekstach wkraczających w systemy pojęciowe tych nauk (Kwieciński, Śliwerski, 2005, s. 33). Poza tym, jak twierdzi wspomniany Autor, pojęcia pedagogiczne wyznaczają jej związki z innymi dyscyplinami (Kwieciński, Śliwerski, 2005, s. 29). Przy czym pojęcia pedagogiki, ze względu na kryterium ich jednorodności, lokowane są na czterech poziomach – od pojęć najbardziej niejednorodnych (edukacja), aż do pojęć jednorodnych, odnoszących się do najbardziej szczegółowych faktów edukacyjnych (Kwieciński, Śliwerski, 2005, s. 25-28). Pedagogika jako nauka autonomiczna, samoistna nie tylko korzysta z usług innych nauk, ale równocześnie im służy wiedzą o człowieku (który jest w określony sposób edukowany). Wśród nauk współpracujących z pedagogiką, albo nauk pomocniczych pedagogiki, wymienia się najczęściej: filozofię, etykę, estetykę, biologię, psychologię, medycynę, socjologię,

nauki o polityce, ekonomię, prawo, historię, ekonomikę oświaty i kształcenia, cybernetykę, prakseologię i logikę.

Nauki o bezpieczeństwie pozwalają pedagogice konkretyzować ogólną wizję człowieka w warunkach jego egzystencji i jego działania, nie tylko teraz, ale również i w przyszłości. Ukazują więc dynamikę i kierunek aktualnych przemian cywilizacyjnych, a szczególnie przeobrażeń społecznych, proces powstawania różnych zagrożeń, wynikające stąd zadania dla jednostki i instytucji (nie tylko edukacyjnych) w zakresie przeciwdziałania tym zagrożeniom i budowania poczucia bezpieczeństwa człowieka, mogące stanowić kierunek działań edukacyjnych w tym względzie, mając na uwadze dyrektywy dla wychowania i kształcenia człowieka, któremu przyszło żyć w tych warunkach.

Bezpieczeństwo i edukacja jako kategorie wspólne nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki – czyli rzecz o „edukacji dla bezpieczeństwa”

Mając na uwadze poczynione dotychczas ustalenia, że pedagogika jest nauką o edukacji, a nauki o bezpieczeństwie zajmują się szeroko rozumianym fenomenem bezpieczeństwa, warto w tej części rozważań pokusić się o łączne rozpatrywanie obydwu tych pojęć, poczynając od, chociażby skrótowego, ich wyjaśnienia i opisania.

Bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym, a zatem rozmaicie definiowanym. Najczęściej bezpieczeństwo określane jest jako stan wolny od zagrożeń. W sensie najogólniejszym bezpieczeństwo oznacza zdolność do przeciwstawiania się, unikania, bądź też zapobiegania wszelkim zagrożeniom.

Bezpieczeństwo to wolność od troski i pewność, beztroska i stan bez niepokojów lub zagrożeń – jest określeniem takiego stanu, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szanse na jego doskonalenie. Bezpieczeństwo oznacza sytuację odznaczającą się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, np. zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych. To także podstawowa potrzeba każdego człowieka i grup społecznych. Bezpieczeństwo to jedna z najważniejszych potrzeb człowieka, w hierarchii potrzeb Masłowa umieszczona na poziomie podstawowym. Jej zaspokojenie pozwala nie tylko na zachowanie życia i zdrowia, ale też gwarantuje prawidłowy rozwój jednostki. „Potrzeba ta przejawia się m.in. w pragnieniu pewności i szukaniu gwarancji co do aktualnego i przyszłego zaspokajania potrzeb, a także w unikaniu różnego rodzaju zagrożeń fizycznych i psychofizycznych, pojawiających się w kontaktach z otoczeniem przyrodniczym i społecznym, a więc w unikaniu niebezpiecznych bodźców i sytuacji, które zadają ból, grożą urazem, chorobą, śmiercią, ośmieszeniem lub utratą innych ważnych dla jednostki dóbr i wartości” (Guz, 2008, s. 9). „Bezpieczeństwo we współczesnym świecie stało się wartością bezcenną (...)” (Wojnarowski, 2010, s. 11), „(...) którą

żywo zainteresowany jest niemal każdy. Jego zapewnienie pozwala każdej jednostce ludzkiej, grupie społecznej i w konsekwencji ogółowi społeczeństwa realizować własne aspiracje, plany, osiągać zamierzone cele” (Kruszko 2010, s. 139). Bezpieczeństwo zaczynamy postrzegać z perspektywy własnej czy kręgu najbliższych (Wojnarowski, 2010, s. 11). Bezpieczeństwo to także poczucie stabilizacji i kontroli nad własnym życiem, rozwojem osobowościowym.

Natomiast edukacja to zamierzony proces zmiany rozwojowej człowieka poprzez wychowanie i kształcenie, zgodnie z ideałem dobrego członka wspólnoty społecznej. To przygotowanie człowieka do życia w społeczeństwie w szerokim rozumieniu, od wiedzy teoretycznej, dyspozycji poznawczych po kształtowanie konkretnych umiejętności praktycznych (Drabik, 2015, s. 45). Istotą edukacji stanowi proces zdobywania wiedzy, na który składa się zarówno wychowanie, jak i kształcenie powiększające stan wiedzy danej osoby oraz rozwijające określone cechy i umiejętności (Przybysz, 2018, s. 185).

Pedagogika jest nauką, która nie definiuje bezpieczeństwa, ale jej zainteresowania skupione są na teorii i praktyce edukacyjnej na rzecz bezpieczeństwa. Można z całą stanowczością stwierdzić, że edukacja i bezpieczeństwo to pojęcia, które współcześnie powinny towarzyszyć wszystkim formom aktywności człowieka. Zdaniem A. Pieczywoka, „(...) „edukacja” i „bezpieczeństwo” to dwa, ściśle powiązane pojęcia, między którymi zachodzą istotne związki i zależności. O ich sile, zakresach treściowych i ukierunkowaniu orzeka się na ogół przez pryzmat efektywności przedsięwzięć realizowanych na rzecz bezpieczeństwa” (Pieczywok, 2015b, s. 44).

„Problem kształtowania bezpieczeństwa to w dużej mierze problem edukacyjny. Edukacyjny, ponieważ większość globalnych problemów tego świata (...) ma swój początek w ludzkich pragnieniach i dążeniach. (...) To jest właśnie obszar oddziaływań edukacyjnych, mogących kształtować ludzi o określonej wrażliwości. Bezpieczeństwo to problem edukacyjny również dlatego, iż w pluralistycznym świecie, (...) istnieje potrzeba przygotowywania ludzi do dokonywania odpowiedzialnych wyborów wartości, których urzeczywistnienie (...) będzie minimalizowało ryzyko wystąpienia stanów zagrożenia (...)” (Pieczywok, Loranty, 2015, s. 8). Zatem, mamy próbę spojrzenia, przez pryzmat teorii pedagogicznej, na szeroki wachlarz wyzwań cywilizacyjnych i zagrożeń bezpieczeństwa w bliższym i dalszym otoczeniu człowieka – co jest domeną nauk o bezpieczeństwie.

Proces edukacyjny wpisuje się w realizację pierwotnej potrzeby bycia bezpiecznym, o czym przekonuje Krzysztof Drabik (Drabik, 2015, s. 46). Również autorzy programów nauczania, zarówno tych z przedmiotu „Edukacja dla bezpieczeństwa”, jak i z innych przedmiotów nauczania oraz programów wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, podkreślają szczególną rolę problematyki bezpieczeństwa i zdrowia - problematyki, która musi w sposób nierozwalny łączyć się z procesem dydaktycznym. Jednocześnie sygnalizują, że sprawy dotyczące bezpieczeństwa należy traktować nie tyle w kategoriach poznawczych, ile w kategoriach wychowawczych.

Innymi słowy, jak pisze Ryszard Bera, o współczesnych zagrożeniach człowiek musi zdobywać wiedzę, starać się je zrozumieć, poznając ich istotę i charakter oraz możliwości im przeciwdziałania lub ograniczenia, by na tej podstawie był w stanie budować indywidualną, racjonalną ich ocenę oraz umiejętność adekwatnego reagowania na nie (Bera, 2017, s. 15).

Można przyjąć, że pedagogika należy do dyscyplin naukowych, od których oczekuje się pomocy – poprzez podejmowanie działań edukacyjnych – w rozwiązywaniu problemów nękających współczesnych ludzi, a także wskazań, jak żyć godnie i pomyślnie, a przy tym pożytecznie. Zatem, poznanie natury zagrożeń, ich źródeł, przejawów, sposobów zapobiegania i zwalczania jest znaczącym wyzwaniem dla edukacji, a tym samym i dla pedagogiki, i podejmowania badań nad praktyką edukacji człowieka w dziedzinie bezpieczeństwa. Edukacja kształtująca bezpieczeństwo, to edukacja pozwalająca człowiekowi zrozumieć otaczający go świat i dająca mu kompetencje do jego przeobrażania. Chodzi o to, aby człowiek potrafił sprawnie reagować w sytuacji zagrożenia, aby wiedział co może zrobić, aby pomóc innym (i oczywiście – sobie) oraz jakie działania podjąć w celu zmniejszenia lub zapobiegania niebezpieczeństwom. Poza tym, należy pamiętać również o tym, że wskazywana mnogość zagrożeń i ich ciągła transformacja wymagają dostosowania na bieżąco procesu nauczania do panujących warunków.

W związku ze współczesnymi zagrożeniami, coraz powszechniejsze staje się wśród pedagogów i społeczeństwa przekonanie, że dopóki zapotrzebowanie na wiedzę z zakresu bezpiecznego życia nie zostanie zaspokojone w procesie kształcenia, dopóty nie będzie można ukształtować bezpiecznej działalności człowieka. Rola placówek oświatowych w tej materii jest szczególna, o wiele łatwiej bowiem wpajać dobre zasady postępowania dzieciom i młodzieży, niż zwalczać złe nawyki u dorosłych (Zaczek-Zaczyński, 2020, s. 91). I chociaż skupiamy uwagę przede wszystkim na działaniach edukacyjnych (w obszarze bezpieczeństwa) podejmowanych przez szkołę, to pamiętać jednak należy, że edukacja w tym zakresie powinna obejmować instytucje i organizacje odpowiedzialne za kształtowanie środowiska bezpieczeństwa (w wymiarze personalnym i strukturalnym). Także na poziomie szkolnictwa wyższego. Jednak edukacji nie odnosi się tylko do dzieci i młodzieży, bo ów proces odbywa się przez całe życie, gdyż w każdym momencie docierają do człowieka informacje, które modyfikują jego postawy, zachowania i działania. Dotykamy zatem w tym miejscu idei edukacji ustawicznej, dostrzeganej i eksponowanej w obszarze edukacji dla bezpieczeństwa.

Ustawiczność edukacji dla bezpieczeństwa wyraża się w jej definicji, sformułowanej przez Ryszarda Stępnia, który określa ją następująco: to określony system dydaktyczno-wychowawczej działalności rodziny, szkoły, wojska, środków masowego przekazu, organizacji młodzieżowych i stowarzyszeń, zakładów pracy oraz instytucji państwowych i samorządowych, ukierunkowanej na kształtowanie systemu wartości, upowszechnianie wiadomości i kształtowanie umiejętności ważnych do zapewnienia

bezpieczeństwa narodowego (Stępień 1999, s. 11). Podobne ujęcie edukacji dla bezpieczeństwa – jako integralnej części edukacji obywatelskiej – prezentuje Zbigniew Kwiasowski, odnosząc ją do działalności rodziny, szkoły, kościoła, środków masowego przekazu, służb państwowych i samorządowych oraz innych podmiotów społecznych mających na celu rozwijanie intelektualnych i manualnych zdolności dzieci, młodzieży i dorosłych do kontrolowania zagrożeń, a także przywracania stanu bezpieczeństwa, gdy nastąpi jego naruszenie, by móc bezpiecznie żyć w ustawicznie zmieniającej się rzeczywistości (Kwiasowski, 2015, s. 82). Kształcenie w zakresie bezpieczeństwa odnosi się więc do całego społeczeństwa, stąd też proces ten obejmuje zarówno dzieci, młodzież, jak i osoby dorosłe. Jednocześnie zwraca się uwagę na fakt, że bezpośrednia edukacja dorosłych jest trudna, ponieważ w zorganizowanej formie można ją prowadzić jedynie w postaci dobrowolnych kursów i szkoleń (Grabowska-Lepczak, Tryboń, Kwiatkowski, 2011, s. 185). Ponadto do przekazywania tych treści dorosłym nakazuje się szerokie wykorzystywanie publicznych mediów.

Jest zatem edukacja szansą ludzkości w dążeniu do zapewnienia bezpieczeństwa, jednym z gwarantów bezpieczeństwa i sposobem na jego zapewnienie w wymiarze personalnym i strukturalnym. Właściwie realizowana i prowadzona edukacja społeczeństwa wpływa w dużej mierze na bezpieczeństwo jednostki i bezpieczeństwo państwa, poprzez kształtowanie świadomości obronnej i budowanie poczucie bezpieczeństwa.

Pedagogika bezpieczeństwa jako subdyscyplina pedagogiki (?) związana z naukami o bezpieczeństwie

Przedmiotem zainteresowań współczesnej pedagogiki, jak już to wcześniej prezentowano, jest edukacja rozumiana bardzo szeroko. Edukacja to także jedno z podstawowych pojęć pedagogicznych. Wreszcie, jak zauważa A. Pieczywok, edukacja stanowi jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa człowieka – wpływa na jego postawy, wartości, wiadomości i umiejętności niezbędne w zapobieganiu, radzeniu sobie w sytuacjach zagrożeń i usuwaniu ich skutków (Pieczywok, 2015a, s. 472). Edukacja wywiera duży wpływ na wiele elementów życia społeczno-gospodarczego, kulturalnego, ale także związanego z bezpieczeństwem człowieka. Szczególne znaczenie ma w kreowaniu właściwych postaw i wartości, zdobywaniu wiadomości i umiejętności w obszarze przeciwdziałania różnym zagrożeniom (Pieczywok, 2019, s. 103).

W takiej sytuacji zasadne wydaje się stanowisko, z którego wynika, że to edukacja powinna wpisywać się w formułę bezpieczeństwa i dlatego należałoby mówić o edukacji dla bezpieczeństwa. Niemniej nie oznacza to, że wychowanie oraz kształcenie nie mają wpływu na kształtowanie bezpieczeństwa w edukacji i dlatego, patrząc szerzej i uwzględniając optykę wychowawczą i kształcącą, w ostateczności powinno

się mówić o pedagogice bezpieczeństwa (Dembiński, 2019, s. 12). Podstawą dla pedagogiki bezpieczeństwa byłyby trzy elementy: wychowanie, kształcenie i instytucja. W tej przestrzeni sytuuje się edukacja. Zwieńczeniem zaś dla tej konstrukcji byłaby pedagogiczna „praxis”. W tej propozycji dodatkowo zakłada się zależność pedagogiki bezpieczeństwa od nauk społecznych i poznania humanistycznego (Dembiński, 2019, s. 13).

Mając na uwadze poczynione powyżej ustalenia, w odniesieniu do rozpatrywanej problematyki, można zastanowić się nad użyciem (używaniem) pojęcia „pedagogika bezpieczeństwa”, o czym piszą w swoich publikacjach niektórzy autorzy (R. Bera, M. Dembiński, S. Jarmoszek, R. Krawczyński, A. Pieczywok i inni). Sięgając do podstaw pedagogiki, czyli wychowania i kształcenia, stwierdzić należy, że mają one istotny wpływ na kształtowanie bezpieczeństwa w edukacji i dlatego, patrząc szerzej i uwzględniając optykę wychowawczą i kształcącą, w ostateczności powinno się mówić o pedagogice bezpieczeństwa. Stąd też krąg zainteresowań powinien koncentrować się – co zresztą widać w teorii i praktyce edukacyjnej – wokół wychowania dla (do) bezpieczeństwa i dydaktyki bezpieczeństwa i instytucji zajmujących się szeroko ujmowaną edukacją dla bezpieczeństwa społeczeństwa.

Celem pedagogiki bezpieczeństwa jest intencjonalne sposobienie człowieka (wychowanka) do aktywności przez uwalnianie i doskonalenie jego podmiotowości – uwalnianie i doskonalenie aktywności człowieka wolnego, który troszczy się o siebie i innych, stosując naturalne metody zarówno wojenne, jak i pokojowe. Natomiast realizacja takiego celu wymaga nabywania umiejętności radzenia sobie z zagrożeniami przewidywalnymi i nieprzewidywalnymi. Umiejętności takie daje w pierwszym rzędzie świadomość metod (wojennej i pokojowej) oraz możliwości zastosowania do nich całego spektrum narzędzi – zarówno profesjonalnych, jak i improwizowanych (Pieczywok, 2012, s. 248).

Niektórzy autorzy, w swoich publikacjach, posługują się pojęciem „wychowanie metaobronne” (czyli w formie edukacji dla bezpieczeństwa – edukacji pojętej jako szkolenie i kształcenie, wychowanie i sposobienie, samokształcenie i kształcenie ustawiczne w zakresie pracy i walki; stosowania metody pokojowej i metody wojennej), traktując je jako paradygmat edukacji dla bezpieczeństwa, który w efekcie tworzy nową subdyscyplinę pedagogiki ogólnej – pedagogikę bezpieczeństwa. Pedagogika bezpieczeństwa w swym zakresie znaczeniowym traktuje łącznie wychowanie zarówno militarystyczne, jak i pacyfistyczne jako wychowanie do radzenia sobie w sytuacjach wojny, kryzysu i pokoju. Taki też zdaje się być sens istoty pedagogiki bezpieczeństwa uwarunkowanej przez współczesne poszukiwania wychowania metaobronnego (Pieczywok, 2018, s. 394). Dlatego pedagogika bezpieczeństwa powinna rozpatrywać problem zagrożeń występujących we współczesnym świecie oraz wskazywać drogi i sposoby im przeciwdziałania, aby zapewnić rozwój jednostki we wszystkich wymiarach. Tym samym powinna podjąć się próby odpowiedzi na zasadnicze pytanie, jak zapewnić poczucie bezpieczeństwa jednostce i warunki jej

wszechstronnego rozwoju w wymiarze osobowym w kontekście współczesnych zagrożeń w życiu społecznym (Bera, 2017, s. 16).

Ponadto, pedagogika bezpieczeństwa w swojej powadze i odpowiedzialności w swej zinstytucjonalizowanej formie sama w sobie musi być gwarantem bezpieczeństwa. Jej wielce prawdopodobny zwrot ku edukacji, w sytuacji zawłaszczenia tej formy kształcenia przez nauki społeczne, które obecnie stały się narzędziem ekonomiczno-politycznej presji, domaga się nieustannej rewizji realizowanych przez nią idei bezpieczeństwa w kontekście teorii wychowania i teorii kształcenia (Dembiński, 2019, s. 24). Idei bezpieczeństwa, która realizowana również będzie w praktyce przez różne instytucje (nie tylko edukacyjne), idei edukacji ustawicznej, obejmującej całe społeczeństwo.

Wnioski

Mając na uwadze przedstawiony w części wstępnej niniejszego opracowania cel prowadzonych analiz naukowych oraz sformułowany problem badawczy, należy stwierdzić, iż postawiona teza znalazła odzwierciedlenie i potwierdzenie w niniejszych rozważaniach. Z całą stanowczością trzeba to podkreślić: istnieją pojęcia i kategorie oraz obszary, które należy uznać za wspólne dla nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki. Mówimy tutaj przede wszystkim o przedmiocie zainteresowań obydwu nauk – czyli bezpieczeństwie (nauki o bezpieczeństwie) i edukacji (pedagogika), które rozpatrujemy najczęściej rozdzielnie w ich ramach. Podmiotem łączącym te nauki jest człowiek (i jego funkcjonowanie w społeczeństwie) i jego powiązanie z bezpieczeństwem i edukacją. Doskonale te zależności można przedstawić w postaci schematu, na którym widać wyraźnie te powiązania: nauki o bezpieczeństwie – bezpieczeństwo – człowiek (jako istota społeczna) – edukacja – pedagogika. Zatem, mając to na względzie, podjęta próba spojrzenia na bezpieczeństwo i edukację człowieka z perspektywy dwóch dyscyplin naukowych.

Zaznaczyć przy tym należy, co również wyeksponowano w tekście, że w teorii i praktyce pedagogicznej mamy do czynienia z łącznym występowaniem obydwu pojęć, kiedy rozpatrujemy problemy pedagogiki bezpieczeństwa i edukacji dla bezpieczeństwa. I skupiamy się tutaj w zasadzie na projektowaniu i realizacji przedsięwzięć edukacyjnych, służących kształtowaniu bezpieczeństwa personalnego (jednostki). Natomiast nie odnotowano publikacji i opracowań, które w sposób wyraźny pokazują wzajemne powiązania i wzajemne wykorzystanie dorobku interesujących nas dyscyplin przez naukowców w trakcie prowadzonych analiz. Wydaje się zatem, że artykuł w pewnym zakresie wychodzi temu naprzeciw i ukazuje, po części, w sposób łączny i kompleksowo problemy związane z bezpieczeństwem i edukacją. Jeśli zaś chodzi o interdyscyplinarność obydwu nauk, trzeba wspomnieć, że wśród autorów zajmujących się problemami bezpieczeństwa raczej rzadkie jest

eksponowanie pedagogiki, jako nauki pomocniczej czy współpracującej z naukami o bezpieczeństwie. Z kolei, wśród nauk współpracujących z pedagogiką, niestety nie można znaleźć takiej dyscypliny, jak nauki o bezpieczeństwie. A przecież, podkreślimy – i działa to w obydwie strony – takie powiązania należy uwzględniać, bo one rzeczywiście występują. To ważne, jeśli rozpatrujemy edukację, jako jeden z gwarantów bezpieczeństwa współczesnego człowieka.

Na koniec, zaznaczyć należy, że nie poruszono w publikacji kontekstu badawczego – czyli nie zajmowano się problematyką badawczą i metodologią badań nauk o bezpieczeństwie i pedagogiki. Kwestie poszukiwania wspólnych obszarów badawczych w dziedzinie bezpieczeństwa (zbiorowości, instytucji społecznych, procesów zjawisk), ustalenie tych samych metod, technik i narzędzi badawczych w trakcie projektowania i prowadzenia badań nad bezpieczeństwem mogą być przyczynkiem do odrębnego artykułu. Nauki o bezpieczeństwie i pedagogika, jak to wielokrotnie podkreślano, interesują się człowiekiem i w odniesieniu do jego bezpieczeństwa należy podchodzić w sposób interdyscyplinarny do badań w tym zakresie (co zresztą postulują naukowcy, przedstawiciele nauk o bezpieczeństwie).

BIBLIOGRAFIA

1. Bera, R., 2017. Pedagogika bezpieczeństwa w kontekście współczesnych zagrożeń w życiu społecznym. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, XXX (4), 11-18.
2. Cudowska, A., 2010. Pedagogika i edukacja w okresie późnej nowoczesności. W: A. Sobiecki, red.. *Pedagogika wobec wyzwań współczesności*. Łomża: Wyższa Szkoła zarządzania i przedsiębiorczości, 5-41.
3. Czupryński, A., 2017a. Kryteria dyscypliny naukowej. W: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, red., *Nauki społeczne. Wybrane problemy badań*. Józefów: CNBOP-PIB, 9-16.
4. Czupryński, A., 2017b. Obszar oraz obiekt i przedmiot badań w naukach o bezpieczeństwie. W: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, red. *Nauki społeczne. Wybrane problemy badań*. Józefów: CNBOP-PIB, 29-33.
5. Czupryński, A., Wiśniewski, B., Zboina, J., red., 2017. *Nauki społeczne. Wybrane problemy badań*. Józefów: CNBOP-PIB.
6. Dembiński, M., 2019. Pedagogika bezpieczeństwa – nowa subdyscyplina. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, XXXII (3), 9-26.
7. Drabik, K., 2015. Rola edukacji w kształtowaniu bezpieczeństwa personalnego W: A. Pieczywok, K. Loranty, red. *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 45-62.
8. El Ghamari, M., 2012. Miejsce nauk społecznych i ich obszar badań w systemie nauki polskiej. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 2, 16-25.
9. Furmanek, W., 2013. Pedagogika wobec wyzwań współczesności. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, XXVI (1-2), 11-34.

10. Gębczyńska, A., Zieliński, J., 2016. Bezpieczeństwo i obronność jako dyscypliny naukowe – aspekty teoretyczne i metodologiczne. *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej*, 3 (19), 25-40.
11. Grabowska-Lepczak, I., Tryboń, M., Kwiatkowski, M., 2011. Transformacja oraz perspektywy rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa. *Zeszyty Naukowe SGSP*, 41, 181-190.
12. Guz, S., (red.), 2008. *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
13. Jarmoszko, S., Kalita, C., Maciejewski, J., 2016. *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*. Siedlce: Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy.
14. Kunowski, S., 1997. *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
15. Kwiasowski, Z., 2015. Znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa w wychowaniu obywatelskim. W: A. Skrabacz, L. Kanarski, red. *Edukacja dla bezpieczeństwa: teoria i praktyka*. Warszawa: 81-95.
16. Kwieciński, Z., Śliwerski, B., 2005. *Pedagogika. Podręcznik akademicki, t.1*. Warszawa: PWN.
17. Lutostański, M., 2018. Idea wyodrębnienia dyscypliny naukowej „nauki o bezpieczeństwie” i jej konsekwencje. *Historia i Polityka*, 25 (32), 9-22.
18. Mazur, P., 2008. Naukowy charakter pedagogiki. *Zamojskie Studia i Materiały*, 1 (26), 25-36.
19. Melosik, Z., 2024. *Dyscyplina naukowa i tożsamość naukowa*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
20. Milerski, B., Śliwerski, B., 2000. *Pedagogika. Leksykon PWN*. Warszawa: PWN.
21. Misiuk, A., 2018. Nauki o bezpieczeństwie – geneza, istota i perspektywy rozwoju. *Bezpieczeństwo i technika pożarnicza*, 2, 16-26.
22. Okoń, W., 1995. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
23. Palka, S., 1995. *Pedagogika w stanie tworzenia*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
24. Pawłuszko, T., 2020. *Nauki o bezpieczeństwie. Budowanie szkoły naukowej*. Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka.
25. Pieczywok, A., 2012. *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec zagrożeń i wyzwań współczesności*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
26. Pieczywok, A., 2015a. Bezpieczeństwo jako wartość edukacyjna i badawcza. W: P. Fiktus, H. Malewski, M. Marszał, red. *Rodzenna Europa. Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 457-480.
27. Pieczywok, A., 2015b. Refleksyjny wgląd w wybrane obszary edukacji dla bezpieczeństwa. W: A. Pieczywok, K. Loranty, red. *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 16-44.
28. Pieczywok, A., 2018. *Edukacja dla bezpieczeństwa wewnętrznego*. W: M. Paździor, J. Trubalska, Ł. Wojciechowski, A. Żywicka, red. *Bezpieczeństwo państwa w XXI wieku*. Lublin: Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji, 386-416.

29. Pieczywok, A., 2019. Bezpieczeństwo człowieka w warunkach ryzyka i niepewności. *Studia nad Bezpieczeństwem*, 4, 95-109.
30. Pieczywok, A., Loranty K. 2015. Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
31. Piekarski, J., Urbaniak-Zajac, D., Szmidt, K., 2010. Metodologiczne problemy tworzenia wiedzy w pedagogice. *Oblicza akademickiej praktyki*. Kraków: Impuls.
32. Piwowarski, J., 2017. Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne. Kraków: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”.
33. Piwowarski, J., 2023. Nauki o bezpieczeństwie. Bazowa siatka pojęć i model badawczy kultury bezpieczeństwa. Kraków: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”.
34. Przybysz, B., 2018. Edukacja dla bezpieczeństwa jako przedmiot nauczania. W: I. Urych, red. *Edukacja dla bezpieczeństwa. Współczesne kategorie*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
35. Przyszczykowski, K., 2009. Rozmyta przestrzeń pedagogiki. *Debata Edukacyjna*, 2, 74-80.
36. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. z 2022 r., poz. 2202).
37. Sikora-Wojtarowicz, K., 2018. Kwalifikacje i kompetencje nauczycieli przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 12 (2), 243-260.
38. Stępień, R., 1999. Problemy współczesnej pedagogiki. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
39. Szynowski, R., 2014. Nauki o bezpieczeństwie a nauki o administracji. *Studia Iuridica Lublinensia*, 21, 67-82.
40. Śliwerski, B., 2021. Wprowadzenie do teorii krytykownawstwa. *Krytyka naukowa (nie tylko) w pedagogice*. Kraków: Impuls.
41. Wilkin, J., 2012. Komu potrzebne są nauki społeczne? Nauki społeczne w polskiej i europejskiej przestrzeni badawczej oraz w rozwiązywaniu problemów rozwoju. *Nauka*, 4, 17-32.
42. Włodarczyk, E., Sadowska-Wieciech, E., Rokitowska, J., 2018. Edukacja dla bezpieczeństwa. Istota i uwarunkowania. Kraków: Libron.
43. Włodarczyk, R., 2011. Interdyscyplinarność i transdyscyplinarność pedagogiki – wymiar teoretyczny i praktyczny. Kraków: Impuls.
44. Wojnarowski, J., 2010. Gotowość systemu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
45. Zaczek Zaczyński, K., 2020. Edukacja dla bezpieczeństwa w Polsce od XX do XXI wieku. *Wiedza Obronna*, 270 (1), 79-92.